

Lust eller plikt?

Motiv för politiskt engagemang bland utomparlamentariskt aktiva unga

Maria Zackariasson

Den här artikeln handlar om unga som är aktiva i den globala rättviserörelsen i Norge och Sverige. Utgångspunkten är ett kvalitativt forskningsprojekt med fältarbete i lokalföreningar av Attac och Social Forum, samt intervjuer med ett tjugotal medlemmar i åldrarna 19–27 år. Jag diskuterar hur ett antal av deltagarna i studien förhöll sig till aspekter som plikt, idealism och altruism, i beskrivningarna av och reflektionerna runt sitt politiska engagemang. De individuella förhållningssätten och reflektionerna relateras till idén om politiskt deltagande som en normativ förpliktelse och till ideal och värderingar som är framträdande inom den kollektiva identitet som kännetecknar den globala rättviserörelsen. Analysen visar att samtidigt som idealism och altruism framhålls som de viktigaste motiven för engagemanget i den globala rättviserörelsen, både på ett kollektivt och på ett individuellt plan, återfinns också aspekter av pliktänkande, implicit eller explicit.

Ungdomars deltagande i de politiska processerna har varit ett återkommande tema i samhällsdebatten under de senaste 10–15 åren. Med utgångspunkt i den generella tendensen att valdeltagandet och medlemskap i politiska partier har varit på stadig nedgång, har diverse undersökningar uppmärksammat att denna tendens förefallit vara som starkast bland de yngsta generationerna (Bruhn 1999, Lidén og Ødegård 2002:13f, Ungdomspolitiska kommittén 1997:79, Øia 1995). I olika sammanhang har detta framställts som ett potentiellt demokratiskt problem och frågan om hur man ska kunna få ungdomar mer intresserade av politik har följaktligen också varit aktuell i samhällsdebatten.¹ Diskussionerna har som regel byggt på en förståelse av att politiskt deltagande från medborgarnas

sida, är centralt eller nödvändigt för en väl fungerande demokrati. En av de underliggande premisserna för diskussionen om ungdomars intresse för politik och politiska engagemang har med andra ord varit idén om att politiskt deltagande är en *normativ förpliktelse*, ett begrepp som är centralt i denna artikel.

Det är framför allt deltagandet i den parlamentariska politiken som har diskuterats i förhållande till demokrati och medborgarskap, men i viss mån har också utomparlamentariskt engagemang uppmärksamats. Bland annat har det då och då spekulerats i om det är till sociala rörelser, aktivistgrupper och andra utomparlamentariska organisationer som ungdomarna har sökt sig. Som ett exempel på detta har tagits framväxten av den *globala rättviserörelsen* i slutet av 1990-talet och början av 2000-talet. Till den globala rättviserörelsen brukar räknas en rad organisationer, grupper och nätverk som kännetecknas bland annat av en uttalad kritik mot nyliberal marknadsekonomi, en vilja att förändra resursfördelningen i världen och en ambition att arbeta för fördjupad och spridd demokrati.²

Attac, som bildades i Frankrike 1998 och etablerades i Sverige och Norge 2001, är en av de organisationer som räknas in i denna rörelse och en annan viktig del är *World Social Forum* som uppstod som en motvikt till det årliga ekonomiska toppmötet i Davos, och som har fått många regionala, nationella och lokala efterföljare.³ Studier av den globala rättviserörelsen och grupper som räknas in i den, har visat att den har en relativt hög andel unga medlemmar, vilket gör den till en intressant utgångspunkt för att närmare diskutera ungdomars politiska deltagande ur ett utomparlamentariskt perspektiv (Andretta m.fl. 2004, Lindgren & Wennerhag 2004).

I det kvalitativa forskningsprojekt som utgör grunden för denna artikel, är det unga som är engagerade i den globala rättviserörelsen som står i centrum. Inom ramen för projektet genomfördes fältarbete i i tre lokalföreningar av *Attac* och *Social Forum*, i Sverige och Norge. Fältarbetet bestod dels av deltagande observation, främst vid medlemsmöten men också under vissa andra av de aktiviteter som anordnades, som t. ex. demonstrationer och debattkvällar, dels av djupintervjuer med ett tjugotal av de yngsta medlemmarna i lokalföreningarna. Vid tiden för fältarbetet var de mellan 19 och 27 år gamla. I artikeln diskuteras hur deltagarna i studien förhöll sig till aspekter som *plikt*, *idealism* och *altruism*, i beskrivningarna av och reflektionerna runt sitt politiska engagemang. Jag tar utgångspunkt i ett antal exempel från intervjuaterialet och relaterar de individuella ställningstagandena och reflektionerna till en mer generell diskussion om betydelsen av plikt i samhälleligt och politiskt engagemang och medborgarskap.⁴

Plikt som element i politiskt deltagande

Att medborgarskap inte bara omfattar rättigheter utan också förpliktelser är en uppfattning som har präglat synen på individens roll i samhället ända sedan antiken. Både filosofer, demokratiteoretiker och politiker har framställt det som en viktig del i ett väl fungerande demokratiskt samhälle att medborgarna engagerar sig politiskt. Detta har motiverats både med argument som att ett starkt engagemang från medborgarnas sida ger ökad legitimitet åt makthavarna och politikerna och att det är positivt för individen att känna sig delaktig i de politiska processerna, och med att individernas politiska engagemang är bra för kollektivet eller samhället i sig (Rose 2002:140ff).

I en utpräglad *representativ demokrati* är det framför allt vid valen som medborgarna förväntas vara aktiva, medan de i perioderna däremellan väntas överlåta beslutsfattandet till de valda representanterna (Holmberg 1999, Petersson 1998). Den *deltagande demokratin* bygger å andra sidan på att individerna är kontinuerligt aktiva och engagerade i de politiska processerna, inte bara när det är dags att gå till vallokalerna utan också däremellan. I och med att de politiska systemen i Sverige och Norge bygger på representativ demokrati, är det inte anmärkningsvärt att just valdeltagandet i hög grad har uppmärksamats i studier av medborgarnas politiska engagemang (Amnå og Andersson 1999, Sörbom 2002, Øia 1995, Aardal 2002 m.fl.). Att valdeltagande och medlemskap i politiska partier har varit på nedgång under ett antal år, blir ur ett sådant perspektiv problematiskt.

Liksom många tidigare sociala rörelser präglas den globala rättviserörelsen av ideal om deltagande demokrati (Andretta, m.fl. 2004:90f, Lindgren og Wennerhag 2004:120, jfr Breines 1982, Stahre 2004). Detta återspeglas bland annat i att de officiella texterna för exempelvis Attac och Social Forum – flygblad, hemsidor på Internet, informationsmaterial etc. – genomsyras av en positiv syn på individuellt, folkligt engagemang. På olika sätt framhävs att det är möjligt för alla människor som är intresserade av de frågor Attac arbetar med, att också bli aktiva, och att det är gräsrotternas engagemang och aktivitet som är grunden för verksamheten. Den här inställningen signaleras redan i organisationens motto: «En annan värld är möjlig», och återkommer i beskrivningen av Attac som en folkrörelse där det mesta av verksamheten sker i lokalföreningar och lokala nätverk, liksom i formuleringar som: «Tanken er at folk, gjennom aktiv deltagelse i demokratiske prosesser, til en hver tid vil være best skikket til å ta avgjørelser som angår deres liv og samfunn» (*Attac Norge* min kursiv., jfr *Attac Sverige, Fórum Social Mundial*).

Idealet är med andra ord aktiva, handlande medlemmar som på olika sätt försöker bidra till att förändra världen, och ett sådant ideal kan ses som en del i den kollektiva identitet den globala rättviserörelsen representerar. I studier av sociala rörelser har betydelsen av en stark kollektiv identitet ofta framhållits, både när det gäller framväxten och upprätthållandet av rörelsen som sådan (t.ex. Della Porta og Diani 2006:98ff, Melucci 1992:77). Att individerna uppfattar sig som delaktiga i något större, att de anser sig dela inte bara de politiska åsikterna utan i varierande grad också värderingar, intressen och livssyn med de övriga som ingår i exempelvis den globala rättviserörelsen, är centralt både för viljan att bli aktiv där och för viljan att stanna kvar.

För de grupper och organisationer som ingår i den globala rättviserörelsen är alltså idealet om delaktighet och kontinuerligt aktiva medborgare en viktig aspekt, som bidrar till att kontrastera dem från exempelvis politiska partier och från organisationer som Greenpeace, där det stora antalet medlemmar i första hand förväntas bidra ekonomiskt till den lilla grupp aktivister som organiserar stora manifestationer. Denna underliggande förväntan på att medlemmarna i exempelvis Attac och Social Forum inte bara delar de politiska åsikterna och målsättningarna, utan också bidrar aktivt till att försöka genomföra dem, går att relatera till idén om deltagande som en normativ förpliktelse (jfr Rose 2002:139). Samtidigt är plikt ett ord som inte i någon större grad ingår i språkbruket inom den globala rättviserörelsen, och alltså inte något som på ett explicit plan kännetecknar den kollektiva identitet denna erbjuder sina medlemmar.

Motstånd mot plikttänkandet

När människors motiv för att vara politiskt aktiva har undersökts, har synen på politiskt deltagande som en samhällelig eller medborgerlig plikt regelmässigt funnits med som en aspekt (Berglund 2007, Enberg, Kälve-mark & Ohlander 1998, Gidlund & Möller 1999, Rose 2002, Rose 2005 m.fl.). Även här är det framför allt parlamentariskt politiskt engagemang, som exempelvis deltagande i lokalpolitiken och röstning i lokala och nationella val som har undersökts, och en av de tendenser som har uppmärksamats är att representanter för den yngre generationen är mindre benägna att motivera sitt politiska engagemang med att det är en plikt eller skyldighet för individen att vara aktiv i de politiska processerna, än de som är äldre (Berglund 2007:15, Rose 2002:149).

Frågor om valdeltagande, liksom synen på partipolitiskt engagemang, uppmärksammades även i mitt material och bland intervjupersonerna fanns, intressant nog, en utbredd uppfattning om att det är mycket viktigt, eller närmast en skyldighet, att rösta i valen, trots att de intervjuade alltså var mellan 19 och 27. Endast i undantagsfall angav de att de *inte* hade röstat i det senaste valet, och de uttryckte i allmänhet åsikten att rösta var något man borde göra.⁵ En sådan inställning präglade även dem som i grund och botten var mycket skeptiska till det existerande parlamentariska systemet och den representativa demokratin, vilket ett antal av intervjupersonerna var. Trots att de i princip gärna ville att det parlamentariska systemet skulle reformeras i grunden, såg de valdeltagande som en av de bästa chanserna att påverka den politiska utvecklingen. Dessutom uppfattade de det som riskabelt att i protest låta bli att rösta. Ett sådant handlande skulle kunna underlätta för högerextrema grupper att komma in i kommunstyrelser eller för de borgerliga partierna att få majoritet i riksdagen eller Stortinget (Zackariasson 2006:205ff).

Samtidigt som det att rösta i valen närmast framställdes som en skyldighet för individen, fanns det emellertid ett motstånd mot att använda begreppet plikt i beskrivningarna av det egna politiska engagemanget. Viktor, som var tjugosju år när jag intervjuade honom, och aktiv i den norska Attac-föreningen, var en av dem som explicit distanserade sig från begreppet:

Maria: Att rösta, ser du det som en plikt, nåt man måste göra eller?

Victor: Nei, jeg ser det vel mer som en lystbetont greie (ler litt). Etter som jeg er så pass engasjert da så er det viktig for meg. Jeg føler ikke det som noen plikt. Jeg synes generelt at engasjementet bør egentlig i liten grad være plikt. Hvis det blir plikt så blir det bare et mas. Grunnen til at jeg er engasjert er fremfor alt at jeg synes det er veldig interessant og i noen grad for at det er nyttig, men ikke for at det er plikt... Og i dagens samfunn tror jeg ikke man kan basere seg på at engasjement skal være plikt. Men man kan ikke helt se bort i fra plikta heller da, for i perioder så vil man merke motgang i forbindelse med organisasjonsarbeid, at det kanskje går litt tungt og da kan det være nødvendig å anstrenge seg litt ekstra selv om det kan bli litt masete.[...] Men i det store og det hele mener jeg at det skal være lystbetont da, det med å drive politisk arbeid. Og for meg er det også det. Jeg synes det er veldig interessant å treffe andre folk som er engasjert og interessert som meg selv.

(Victor 2003.10.14)

I utdraget uttrycker Viktor en sammansatt inställning till tanken om att plikt är en betydelsefull del i politiskt engagemang, såtillvida att han å ena sidan avvisar tanken att hans engagemang är byggt på plikt, men å andra sidan påpekar vikten av att folk tar ansvar för att upprätthålla verksamheten också när den känns mer som en plikt än som ett nöje. Jag återkommer lite längre fram till hur plikttänkande kan existera på flera olika nivåer och att detta influerar intervjupersonernas reflektioner runt begreppet.

När Viktor uttrycker sitt avståndstagande från idén om att plikt är eller borde vara en huvudsaklig grund till att människor engagerar sig politiskt, argumenterar han både med att det i dagens samhälle inte är möjligt att basera politiskt deltagande på plikttänkande, och med att han personligen inte upplever sitt politiska engagemang som en plikt, vare sig när det gäller att rösta i valen eller hans politiska arbete för övrigt. När han talar om sitt eget engagemang, beskriver han det istället som något «lustbetonat». Det är ett ord som är värt att uppmärksamma, inte minst med tanke på att det vittnar om ett förhållningssätt till politisk aktivitet, i Viktors fall även valdeltagandet, som av och till förbises i undersökningar om motiven för människors politiska deltagande.

Ett exempel är den undersökning som Lawrence Rose hänvisar till i sin artikel om valdeltagande som en medborgerlig plikt, där respondenterna ombads gradera ett antal möjliga skäl till att de röstat i kommunalvalet. I frågan framhålls att det kan finnas många olika grunder för att göra detta, och de möjliga alternativ som återges i Roses artikel är: «Å oppfille min borgerplikt, å støtte et bestemt politisk parti eller en liste, å støtte bestemte lokale saker, å ivareta mine egne interesser, å støtte bestemte personer» (Rose 2002:153, jfr Berglund 2007:14). Att det kan finnas personliga skäl för att rösta i valen återspeglas i alternativet «å ivareta mine egne interesser», men en sådan formulering representerar samtidigt en markant annorlunda inställning än den Viktor gav uttryck för. Att röstandet *i sig* skulle kunna vara en positiv, eller lustbetonad, upplevelse för individen, är helt frånvarande i de tillgängliga alternativen. I förhållande till den syn på valdeltagande som förmedlas genom undersökningens frågeformuleringar, framstår Viktors förhållningssätt som avvikande såtillvida att de som formulerat frågorna uppenbarligen inte förväntat sig att det skulle vara en vanligt återkommande orsak.

Idealism, altruism och personlig utveckling

I andra undersökningar om politiskt deltagande har dock de eventuella personliga vinsterna av att vara politiskt aktiv fått större utrymme, men detta gäller huvudsakligen i förhållande till kontinuerligt engagemang, som t. ex. att vara aktiv i en politisk organisation eller politiskt parti. I Gidlund och Möllers (1999) rapport om demokratins trotjänare, är det till exempel framför allt partipolitiskt aktiva individer de har intervjuat.⁶ I sin analys delar de in materialet i två huvudkategorier när det gäller motiven för det politiska engagemanget. För det första talar de om *idealistiska motiv*. I denna kategori ingår en vilja att förändra samhället och bidra till det man ser som en bättre värld, och därmed också ideologiska motiv av olika slag. För det andra talar de om *belöningsmotiv* som omfattar motiv som bygger på personlig vinning. Det kan i deras exempel både handla om att göra politisk karriär och om att man upplever det politiska arbetet som givande och utvecklande (Gidlund & Möller 1999:112).

I min undersökning var det flera av de intervjuade som var kritiska till att betrakta det politiska engagemanget som en möjlighet att göra politisk karriär. Rikke, som utöver att vara engagerad i norska Attac också var aktiv medlem i ett politiskt ungdomsparti, betonade till exempel att hon var aktiv dels för att hon tyckte att det var intressant och dels för att hon såg det som en möjlighet att vara med och påverka, inte för att hon strävade efter att erhålla en maktposition eller ledarställning (Rikke 2004.03.31). I likhet med flera andra i materialet lyfte hon alltså fram den *idealistiska* aspekten av det politiska arbetet, något hon underströk ytterligare genom att ta avstånd från vissa representanter för andra ungdomspartier som hon menade såg engagemanget alltför mycket som en början på en potentiell politisk karriär.

Men samtidigt gick det i mitt intervjumaterial oftast inte att på ett enkelt sätt skilja ut de idealistiska motiven från dem som skulle hamna i Gidlund och Möllers kategori *belöningsmotiv*. Rikke angav som sagt också personligt intresse som ett viktigt skäl för sitt engagemang, och även i det följande citatet från tjugofemåriga Jenny illustreras att båda typerna av motiv kan uppfattas som centrala:

Jenny: [...] Det kan ju handla om en själv när man är politisk också.

Att det ger en nånting. Att man tycker att man gör nytta. Och att man känner att man gör nånting, mer än för sig själv och så där.

Maria: Och det är viktigt för dig?

Jenny: Ja, det är jätteviktigt, absolut. Det tänkte jag ganska mycket på när jag var arbetslös den där korta tiden. För då kände jag i början att jag liksom, att jag behövde göra nånting. Att jag behövde göra nån nytta. Och jag tror inte bara att det är så där prestationsångest och duktighetsideal och så. Men jag tror det är viktigt att känna sig behövd. Men sen är det ju, det är väl inte den största delen i engagemanget. Det är det ju inte. Jag tror inte att man gör allt för egen vinnings skull liksom. [...] Men jag tror att mycket det jag känner att jag får tillbaka, för att ibland när jag kommer från nåt möte så där jättesent på kvällen och jag är skithungrig och jät-tetrött och så egentligen... Så kan jag ändå få nån slags kick av mötet. Alltså att det sätter igång tankar och ... jamen att det känns att jag gör nånting. Att jag i alla fall försöker förändra nånting. Även om det är en liten, liten bit så är det nånting.

(Jenny 2002.09.27)

Jenny beskriver både behovet av att känna sig behövd, önskan om att göra nytta, och att engagemanget är givande för henne personligen, som centrala motiv för hennes politiska engagemang. Samtidigt understryker hon att det är just vetskapen om att hon försöker förändra saker och ting, som gör att det är personligt givande för henne. I Jennys resonemang framstår med andra ord de olika aspekterna som förbundna med varandra. Viktor var inne på samma tankegångar och uttryckte sig så här:

Viktor: Hvis det ikke hadde vært noe vits i det vi drev med hadde det ikke vært noe interessant heller, det har litt med det å gjøre og. Jeg tror hvis verden hadde vært et perfekt sted så hadde jeg ikke drevet med det her heller (ler litt) for da hadde det ikke vært interessant.

(Viktor 2003.10.14).

Gidlund och Möller påpekar i förbigående att de två kategorierna *idealistiska motiv* och *belöningsmotiv* inte utesluter varandra – det går att ha ett starkt idealistiskt engagemang samtidigt som man vill göra politisk karriär till exempel (Gidlund & Möller 1999:112). Men i och med att det i deras modell görs en sådan tydlig åtskillnad mellan de två kategorierna, finns en risk för att samspelet dem emellan kommer i skymundan. Istället för att se dem som två olika, åtskilda kategorier vill jag därför framhålla hur sammanflätade de olika typerna av motiv ofta är. Framför allt gäller detta i förhållande till upplevelsen av att det politiska engagemanget är meningsfullt,

något som i mitt material framträder som en central orsak till att engagemanget upprätthålls. Som utdragen från intervjuerna med Jenny och Viktor visar, växer denna meningsfullhet ofta fram ur en kombination av ett personligt intresse för politik eller vissa politiska frågor, en vilja att försöka påverka världen och samhället runt omkring, och en tro på att det man gör faktiskt har betydelse.

Ytterligare en typ av motiv för det politiska engagemanget, som återkom bland intervjupersonerna i mitt projekt, var *altruistiska*. Där betonades betydelsen av att göra något för andra, oberoende av ideologiska övertygelser och politiska mål. Lina, som var nitton år när jag intervjuade henne, var en av dem som starkast framhöll denna altruistiska aspekt:

Lina: Min pojkvän brukar alltid säga: «Det är en lyx att inte få tänka på sig själv». Jag tror att det är lite mer så som jag försöker se på det hela. [...] Det handlar liksom inte om ... det ska inte vara ett val att egentligen så vill man värna om bara sig själv och sina egna intressen, men man borde engagera sig i andra. Utan det är mera, det är egentligen ... det är en lyx att få göra det. Att man har den chansen och den möjligheten att engagera sig för nånting eller att ge av sig själv. Ingenting man tvingar sig själv till.

Maria: Mm. För man får ut så mycket positivt av det?

Lina: Jaa. Eller, man får ut så mycket positivt av det och samtidigt så ... så är det helt enkelt så mycket mer avslappnande att inte behöva sitta och liksom värna om sina egna intressen hela tiden. Behöva vara på sin vakt och skydda sig och jag vet inte vad. Liksom, mycket mer avslappnat att kunna ge av sig själv.

(Lina 2003.02.22)

Linans utpräglad altruistiska inställning, där det viktigaste inte var att hennes agerande bidrog till uppfyllandet av politiska mål, utan att hon hade chansen att få göra någonting för andra, präglade också hennes dagliga liv generellt. Hon arbetade till exempel som personlig assistent åt en funktionshindrad kvinna, och på sin fritid hjälpte hon en äldre man i bekantskapskretsen med hushållsgöromål, handling och liknande. Men även om ett altruistiskt förhållningssätt karakteriserade många delar av hennes vardagsliv, var det i relation till det politiska engagemanget som hon betonade det mest.

De altruistiska motiven för politiskt engagemang finner inte naturligt sin plats i Gidlund och Möllers kategorisering som jag hänvisat till ovan. Denna är som sagt framför allt myntad på de partipolitiskt aktiva intervjupersonerna, och i det kapitel där Gidlund och Möller intervjuat ett urval individer

som var engagerade i utomparlamentariska organisationer, använder de inte dessa kategorier i analysen. Här påpekas istället att det utmärkande för dessa personer var ett starkt engagemang i de frågor de arbetade med, och i vissa fall också en altruistisk inställning (Gidlund & Möller 1999:145ff). Är det då rimligt att, som Gidlund och Möller gör, behandla utomparlamentariskt och parlamentariskt politiskt engagemang på olika sätt? Skulle man inte kunna tänka sig att skälen för att bli politiskt aktiv ser relativt lika ut, oavsett om individen är aktiv i ett politiskt parti eller i exempelvis en social rörelse?

I mitt material fanns det flera personer som var aktiva i både politiska partier eller ungdomsförbund och Attac och Social Forum liksom även i andra grupper och organisationer som hade politiska mål med sin verksamhet. Som regel drog de inte själva några tydliga gränser mellan de olika typerna av verksamhet. Istället beskrev de sitt ofta mångsidiga engagemang som att det fanns flera sätt att påverka samhällsutvecklingen och politiska frågor, och att de därför kompletterade varandra. Att rösta i valen var ett sätt, att vara aktiv i Attac, Social Forum och andra utomparlamentariska organisationer var ett annat, och för dem som också var aktiva i partipolitiska organisationer, var detta ett tredje sätt att försöka åstadkomma förändringar. Men samtidigt fanns det skillnader i hur intervjupersonerna beskrev sitt engagemang i den globala rättviserörelsen och hur de beskrev sin syn på valdeltagande, något jag återkommer till i avslutningen av artikeln.

När lusten övergår i plikt

Intervjupersonernas beskrivningar av sitt politiska engagemang och motiven för det kännetecknades således av en betoning av glädjen i att göra något för andra, möjligheten att bidra till ett bättre samhälle och det personligt givande i att vara politiskt engagerad, medan tanken om politiskt deltagande som en medborgerlig plikt inte förekom i någon större utsträckning i deras resonemang. Samtidigt framkom det i intervjuerna att det praktiska arbetet långt ifrån enbart präglades av sådana positiva sidor. Den lust som de gärna ville skulle genomsyra engagemanget och aktiviteten, riskerade i olika sammanhang att förbytas i en känsla av plikt och pålagt ansvar.

Lina, som i ett citat ovan beskrev sitt engagemang som en lyx, var engagerad i den grupp som skulle arrangera ett lokalt Social Forum. Ju närmare tidpunkten för forumet kom, desto mer intensivt blev arbetet. Med tiden fick Lina allt fler uppgifter och till slut var hon en av dem som var allra mest aktiv i gruppen och hon tog ett stort ansvar för att alla de praktiska detal-

jerna skulle gå i lås. När jag frågade om hennes arbete i Social Forum-gruppen kändes som en lyx, tvekade hon:

Maria: Är det så [som en lyx] det känns när du är med i Korsås Social Forum också?

Lina: (tvekar) ... Ja. Det beror på. Jag tycker om ... ja, när det blir så att alla tillsammans vill jobba för den här saken, då känns det så. När man tror på det. ... Men det är inte så som det känns, till exempel häromveckan så kom Sebastian till mig och så sa han: «Lina jag har så mycket bra idéer. Vi borde gå till pensionärsföreningen, och fika med dom och se till att dom kommer till Korsås Social Forum.» [...] Sen på medlemsmötet var det nån som kläckte idén att: «Vi måste ha nån som är 'Forumsgeneral' som tar ansvar för hela arbetet och ordnar till. Det får bli du Lina!». Och då bara kände jag ... Då kändes det inte som nån lyx utan då kändes det verkligen som ... [...] Man kan inte slänga på nån så mycket ansvar utan att nån har bett om det. Men där är det lite balansgång. Man känner att ibland blir det för mycket och då blir jag frustrerad och trött och känner ... att det inte är nåt kul. Men ibland känns det mycket som en lyx.

(Lina 2003.02.22)

När Lina talar om sin faktiska politiska aktivitet – arbetet med att anordna ett lokalt Social Forum – blir bilden betydligt mer komplicerad än när hon talar om politiskt engagemang mer generellt eller i principiella ordalag.⁷ Tydligast framkommer att när ansvaret blir för stort, när allt för mycket upplevs som skyldigheter och plikter, så försvinner den personliga tillfredsställelsen och glädjen med arbetet. Detta var en inställning som delades av flera av deltagarna i studien, inte minst när det gällde den praktiska organisationen av verksamheten. Att sköta den löpande ruljansen, ordna medlemsmöten, skriva protokoll, boka föredragshållare osv. kunde upplevas som tråkigt rutinarbete och om den typen av arbete blev alltför dominerande upplevdes det som negativt (jfr Zackariasson 2006:169ff).

För att undvika detta använde individerna sig av olika strategier. Några berättade att de valt att gå ur lokalföreningens styrelse för att det medförde för mycket planeringsarbete och därmed för lite tid till andra typer av aktiviteter. Andra förklarade att de var aktiva i flera olika organisationer och grupper, och att de såg till att de åtminstone i några av dessa inte behövde ta alltför stort ansvar för verksamheten. Marie hade till exempel varit aktiv i Attac, men med tiden också börjat engagera sig i Världsbutikerna, en organisation som arbetar med rättvis handel genom att importera varor från

bönder i tredje världen och sälja dem i egna butiker i västvärlden. Hon beskrev sitt handlande så här:

Marie: Jag blev [...] med i Världsbutiken för att jag kände att nu vill jag jobba med nåt konkret också.

Maria: Ja?

Marie: Men, dom frågade mig om jag ville vara med i styrelsen, men det ville jag inte. För min tanke med Världsbutikensarbetet är just att det är, vad ska man säga, det egoistiska ideella engagemanget för mig. Att jag går dit och så jobbar jag lite med vackra saker och tvålar som luktar gott och fina burkar. Och känner att jag gör nån sorts insats och det är bara kul. Och sen så ... ja... och sen tar jag inte några större krafter där. Det gör jag bara för att det är roligt. Och för att känna att: «ja, här gör jag nån nytta» liksom. Det är som att åka på spa (skrattar till).

(Marie 2003.01.19)

Det är intressant att Marie beskriver sitt arbete i Världsbutikerna som det «egoistiska ideella engagemanget», med utgångspunkt i att det ger henne stor personlig tillfredsställelse, men fråntar henne ansvar och förpliktelser. Det egoistiska ligger inte i att hon bara gör det för sitt höga nöjes skull – hon understryker tvärtom att hon gör nytta, en insats. Men hon signalerar i och med sitt ordval en medvetenhet om att det är nödvändigt att de aktiva tar sitt ansvar för den löpande verksamheten, precis som Viktor framhöll i citatet i början av artikeln, och att hon genom sitt agerande inte lever upp till detta. De negativa förpliktelserna ligger i det här fallet således på organisationsnivå, medan det att bidra till att förändra samhället är en del i det som gör arbetet meningsfullt och personligt givande för Marie. Plikt återfinns således på flera plan och även om det politiska deltagandet i sig inte beskrivs eller upplevs som en plikt, kan det som exemplen ovan visar, finnas element av plikt i den faktiska aktiviteten.

Avslutning

Genomgående i mitt material var, som jag har visat, att intervjupersonerna lyfte fram idealistiska och altruistiska motiv för att de var aktiva i den globala rättviserörelsen, men också underströk att det var personligt givande för dem att vara det. Dessa tre aspekter framstod som sammanflätade med varandra, såtillvida att det var övertygelsen om att det man gjorde kunde

göra skillnad och önskan om att göra något för andra, som gjorde engagemanget meningsfullt och därmed givande. Trots att det framkom att det fanns sidor av den politiska aktiviteten som var mindre positiva, som när ansvaret och plikterna blev alltför betungande, var detta inte en sida de lade särskilt stor vikt vid. Istället använde de olika strategier för att undgå att engagemanget skulle bli alltför färgat av sådana potentiellt negativa aspekter, strategier som kunde omfatta en nedtrappning av aktiviteten, eller en övergång till andra organisationer och grupper.

Tanken om politiskt deltagande som en medborgerlig eller samhällelig plikt återspeglades framför allt när de talade om valdeltagande. Att rösta i nationella och lokala val framställde de generellt som en skyldighet – något de själva brukade göra, och som de ansåg att alla borde göra, medan de alltså beskrev sitt engagemang i Attac och Social Forum som baserat på intresse och en vilja att påverka de frågor de ansåg vara viktiga. Deras motstånd mot att beskriva engagemanget i den globala rättviserörelsen som en samhällelig plikt kan relateras till de studier som visar att ungdomar är mindre benägna att ange medborgerlig plikt som motiv för sitt politiska engagemang (jfr Rose 2002, Berglund 2007).

Men samtidigt fanns det alltså skillnader i hur de beskrev parlamentariskt politiskt deltagande, i det här fallet valdeltagande, och hur de beskrev engagemanget i Attac och Social Forum. Att bara förklara deras hållning i förhållande till ålder blir därför otillräckligt; hänsyn måste också tas till att det är olika sorters politiskt deltagande det rör sig om. Att sociala rörelser generellt har en position som står i motsättning till etablissemang och till den etablerade politiken, är en signifikant aspekt som bör beaktas (jfr Hetherington 1998:27f, Melucci 1992:87ff). Strävan att utgöra ett alternativ till traditionell partipolitik framkommer exempelvis i Attac:s officiella texter, och den kritiska inställning många av intervjupersonerna hade till det existerande parlamentariska systemet bör sättas i relation till detta. Även om de såg det som viktigt att utnyttja rösträtten för att försöka påverka, satte de engagemanget i sociala rörelser och politisk aktivism i kontrast till partipolitiken, som i högre grad ansågs präglas av kompromissande och politisk karriärism, medan det utomparlamentariska engagemanget uppfattades vara mer baserat på en äkta vilja att förändra världen till det bättre.

Att engagemanget i den globala rättviserörelsen är baserat på en äkta vilja att förändra och förbättra världen, stämmer väl överens med de centrala värderingar och ideal som kännetecknar den kollektiva identitet den erbjuder sina medlemmar. Det explicita budskapet på hemsidor, i informationsbroschyrer och andra officiella texter, är att alla människor har en *möjlighet* att vara med och försöka förändra världen, och att detta är ett sätt att

göra det på. Det är således idealistiska och altruistiska motiv som framhålls, medan begrepp som plikt och skyldighet inte förekommer på samma sätt. När intervjupersonerna betonar sådana motiv som centrala i det politiska engagemanget, kan det därmed ses som en identifiering med grundläggande värderingar inom den globala rättviserörelsen, och därmed också med dess kollektiva identitet. Den bärande idén är att människor ska vilja vara aktiva för att försöka förändra och förbättra världen, inte att de ska uppleva det som en skyldighet.

Blir då tanken om politiskt deltagande som en normativ plikt helt utan relevans i förhållande till den globala rättviserörelsen och engagemang i Attac och Social Forum? Som jag har argumenterat för i artikeln, är det inte nödvändigtvis så. Om man går bakom det första intrycket kan den starka betoningen av *allas* medverkan också betraktas som en aspekt av idén om att politiskt deltagande är en samhällelig eller medborgerlig plikt. Det handlar med andra ord inte bara om viljan att förändra världen utan också om att alla människor i någon mån är skyldiga att göra det de kan för att bidra till detta. Då blir tanken om deltagande som en normativ förpliktelse relevant att förhålla sig till också i en analys av engagemang i den globala rättviserörelsen.

Noter

1. Flera undersökningar har också påpekat att det är alltför enkelt och delvis missvisande att förklara ett lågt politiskt intresse bland ungdomar idag med att just dagens ungdom är speciellt ointresserade av politik. Dessa undersökningar pekar på att det i flera decennier har funnits en lägre grad av intresse för politik i de yngsta ålderskategorierna, liksom på att sjunkande valdeltagande och medlemskap i politiska partier kännetecknar alla åldersgrupper, inte bara de yngsta (Amnå & Andersson 1999, Berglund 2003, Lidén & Ødegård 2002, Sörbom 2002 m.fl.). I medierna och den allmänna samhällsdebatten har diskussionerna trots detta framför allt rört ungdomars synbara brist på politiskt intresse och hur detta ska kunna åtgärdas. T.ex. i (Adresseavisen 2002.09.10, Brors 2002.06.04, Dagbladet 2001.08.27, Jonsson 2002.12.22, Nilsson 2003.04.10).
2. En annan viktig del i den globala rättviserörelsen är de stora demonstrationer och manifestationer som har arrangerats i samband med internationella toppmöten världen över, med demonstrationerna i Seattle 1999 och i Göteborg 2001 som två exempel (Klein 2002). Den globala rättviserörelsen har diskuterats av bl.a. (Andretta, m.fl. 2004, Della Porta og Diani 2006, Della Porta og Tarrow 2005, Lindgren og Wennerhag 2004, Wettergren og Jamison 2006).
3. Attac har arbetat bl.a. för införandet av en skatt på valutatransaktioner, den så kallade Tobin-skatten och för avskaffandet av statsskulderna för de fattigaste länderna i världen. För mer information om Attac i Norge och Sverige se (Berntsen 2002, Clinell 2000, Ergon og Abrahamsson 2001, Jørgensen 2001, Sandberg 2003). World Social Forum beskriver sig som en mötesplats för olika organisationer, sociala rörelser och aktivistgrupper och

- arrangerades första gången i januari 2001. För mer information om World Social Forum se bl.a. (Patomäki og Teivainen 2004, Polet 2004, Ponniah og Fisher 2003, Lindgren og Wennerhag 2004, Wennerhag 2006).
4. I och med att studien bygger på kvalitativt material gör jag inte anspråk på att ge en heltäckande bild av hur unga som är engagerade i den globala rättviserörelsen förhåller sig till de begrepp som diskuteras i artikeln. Det är inte heller det huvudsakliga syftet med kvalitativ forskning, som syftar mer till att fördjupa och nyansera fenomen och visa på komplexitet och motsägelser. Jämförelse med och anknytning till annan relevant forskning om ungas politiska deltagande ger emellertid möjlighet att sätta in det kvalitativa materialet och de individuella resonemangen i ett större sammanhang.
 5. Här kan det förstås finnas skillnader mellan retorik och praktik, men frågorna om valdeltagande knöt konkret an till de nationella val som nyligen ägt rum i de respektive länderna och utgick från om den intervjuade hade röstat i det valet, innan diskussionen gick över till synen på valdeltagande generellt.
 6. Gidlund och Möller har också med ett kapitel om utomparlamentariskt politiskt engagemang, men i jämförelse får detta kapitel svårt att gå på djupet, i och med att de försöker täcka in ett mycket stort empiriskt fält genom ett begränsat antal intervjuer (Gidlund & Möller 1999:141ff).
 7. Här framkommer en av fördelarna med en etnografiskt baserad studie, såtillvida att det delvis var min deltagande observation i de grupper intervjupersonerna tillhörde, som fick mig att fråga Lina om hon uppfattade arbetet med det sociala forumet som en lyx. Jag hade alltså möjlighet att gå bakom de första, mer generella svaren, genom mina kunskaper om den praktiska verksamhet de var engagerade i.

Litteratur

- Aardal, B. (2002). *Valgdeltakelse og lokaldemokrati*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Adresseavisen (2002.09.10). Ung mistro til politikere. *Adresseavisen*. (URL: www.retriever-info.com/services/archive.html)
- Amnå, E. og Andersson, C. (1999). *Valdeltagande i förändring*. Stockholm: Fakta Info Direkt.
- Andretta, M. mfl. (2004). En global rörelses identitet. *Fronesis* (16–17):88–110.
- Attac Norge*. [Webbsida] 2007.08.10. (URL: www.attac.no/omattac/1155541465). (Utskriven 2007.08.10).
- Attac Sverige*. [Webbsida] 2007.08.10. (URL: www.attac.se). (Utskriven 2007.08.10).
- Berglund, F. (2003). Ungdom og valgdeltagelse. I: F. Engelstad og G. Ødegård (red.): *Ungdom, makt og mening*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Berglund, F. (2007). «Rekruttering av unge folkevalgte til lokalpolitikken» I: *Tidsskrift for ungdomsforskning* 2007:1.
- Berntsen, M.S. (2002). *ATTAC Norway. An anthropological study of the Norwegian branch of a transnational social movement*. Hovedfagsoppgave. Oslo, Sosialantropologisk institutt: Universitetet i Oslo.

- Breines, W. (1982). *Community and organization in the New Left. 1962–1968: the great refusal*. New York: Praeger.
- Brors, H. (2002.06.04). Unga skyr partier. *Dagens Nyheter*. (URL: www.dn.se/DNet/road/Classic/article/0/jsp/print.jsp?a=24509). (Utskriven 2003.12.02).
- Bruhn, A. (1999). Ungdomarna, politiken och valet. I E. Amnå. (red.): *Valdeltagande i förändring. Demokratiutredningens forskarvolym XII*. Stockholm. 1999:132.
- Clinell, B. (2000). *Attac. Gräsrotternas revolt mot marknaden*. Stockholm: Agora.
- Dagbladet (2001.08.27): Unge gir blanke i valget. *Dagbladet*. (URL: www.retriever-info.com/services/archive.html). (Utskriven 2006.01.06).
- Della Porta, D. og Diani, M. (2006). *Social movements. An introduction*. Oxford: Blackwell.
- Della Porta, D. og Tarrow, S.G. (2005). *Transnational protest and global activism*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Enberg, J., Ohlander, A. & Källemark, S. (1998). *Den bästa generationen? Erfarenheter hos svenskar födda 1965–1974*. Stockholm: Rabén Prisma.
- Ergon, J. og Abrahamsson, H. (2001). *En annan värld är möjlig. Attac*. Stockholm: Manifest kulturproduktion.
- Forum Social Mundial*. [Webbsida] 2007.08.10. (URL: www.forumsocialmundial.org.br/home.asp). (Utskriven 2007.08.10).
- Gidlund, G. & Möller, T. (1999). *Demokratins trotjänare. Lokalt partiarbete förr och nu*. SOU 1999:130. Demokratiutredningens forskarvolym X.
- Hetherington, K. (1998). *Expressions of identity. Space, performance, politics*. London: SAGE.
- Holmberg, S. (1999). *Representativ demokrati*. Stockholm: Fakta Info Direkt.
- Jonsson, G. (2002.12.22). Unga, arga har övergett partierna. *Dagens Nyheter*.
- Jørgensen, S.I. (2001). *Attac og globaliseringen*. Oslo: Aschehoug.
- Klein, N. (2002). *No logo: no space, no choice, no jobs, no logo. Märkena, marknaden, motståndet*. Stockholm: Ordfront.
- Lidén, H. og Ødegård, G. (2002). *Ungt engasjement. Ungdoms samfunnsengasjement og lokalpolitiske deltagelse*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst velferd og aldring.
- Lindgren, J. og Wennerhag, M. (2004). Sociala rörelser, mångfald och enhet. *Fronesis* (16–17):111–125.
- Melucci, A. (1992). *Nomader i nuet. Sociala rörelser och individuella behov i dagens samhälle*. Göteborg: Daidalos.
- Nilsson, O. (2003.04.10). En av tre unga röstskolkade. *Upsala Nya Tidning*.

- Patomäki, H. og Teivainen, T. (2004). *A possible world. Democratic transformation of global institutions*. London: Zed Books.
- Petersson, O. (1998). *Demokrati och medborgarskap*. Stockholm: SNS förlag.
- Polet, F. (2004). *Globalizing resistance. The state of struggle*. London: Pluto Press.
- Ponniah, T. og Fisher, W.F. (2003). *Another world is possible. Popular alternatives to globalization at the World Social Forum*. London: Zed Books.
- Rose, L.E. (2002). Normer og roller – borgerpliktens endelikt? I: B. Aardal (red.): *Valgdeltakelse og lokaldemokrati*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Rose, L.E. (2005). Normer og stemmegivning. Både indre plikt og ytre press? I: J. Saglie & T. Bjørklund (red.): *Lokalvalg og lokalt folkestyre*. Oslo: Gyldendal.
- Sandberg, S. (2003). *The success of ATTAC in Norway. An approach synthesising discourse analysis and framing theory*. Hovedfagsoppgave. Oslo, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi: Universitetet i Oslo.
- Stahre, U. (2004). *Den gröna staden. Stadsomvandling och stadsmiljörelse i det nutida Stockholm*. Stockholm: Atlas.
- Sörbom, A. (2002). *Vart tar politiken vägen? Om individualisering, reflexivitet och görbarhet i det politiska engagemanget*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Ungdomspolitiska kommittén (1997). *Politik för unga. Betänkande*. Stockholm: Fritzes.
- Zackariasson, M. (2006). *Viljan att förändra världen: politiskt engagemang hos unga i den globala rättviserörelsen*. Umeå: Boréa.
- Wennerhag, Magnus (red.) (2006). *Aktivister: sociala forum, globala sociala rörelser och demokratins förnyelse*. Stockholm: Atlas.
- Wettergren, Å. og Jamison, A. (red.) (2006). *Sociala rörelser – politik och kultur*. Lund: Studentlitteratur.
- Øia, T. (1995). *Apolitisk ungdom? Sjølbergingsgenerasjonen og politiske verdier*. Oslo: Cappelen.

Summary

Enjoyment or obligation? Views on political commitment among youth in non-governmental organisations

This article deals with young people who are politically active in the Global Justice Movement in Norway and Sweden. It is based on a qualitative research project that has included fieldwork in local groups of Attac and the Social Forum-movement and interviews with around 20 of the younger members, who were between 19 and 27 years old. The aim is to look at how a number of the participants of the study related to aspects such as *obligation*, *idealism* and *altruism*, in the descriptions of and reflections around their political involvement. I discuss the individual statements in relation to the idea of political participation as a *normative obligation*, i.e. a civic duty, and in relation to values and ideals that are central within the collective identity that signifies the Global Justice Movement. The analysis shows that idealism and altruism are presented as the most important motifs for political involvement, on a collective and an individual level, but that the idea of it being an obligation also plays a significant part.